

EMILIA MAZUREK

Afiliacja
e-mail:

**Edyta Zierkiewicz, *Prasa jako medium edukacyjne.
Kulturowe reprezentacje raka piersi
w czasopismach kobiecych*,
Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków**

Problematyka zdrowotna zajmuje istotne miejsce wśród wielu tematów podejmowanych w mediach publicznych. Za ich pośrednictwem społeczeństwo jest informowane o polityce zdrowotnej państwa, dostępnych badaniach profilaktycznych i miejscach, gdzie można je wykonać, a także o problemach służby zdrowia, które stają się również problemami pacjentów. Przestrzeń mediów jest wykorzystywana do apelowania o prowadzenie zdrowego stylu życia, przy jednoczesnym uświadamianiu potencjalnych zagrożeń wynikających z niedostosowania się do rekomendowanych zaleceń. Media stają się zatem źródłem wiedzy o zdrowiu i chorobie. W dobie dynamicznego rozwoju technologicznego, za sprawą którego media są powszechnie dostępne i coraz bardziej atrakcyjne dla współczesnego czło-

wieka, pedagodzy w swoich poszukiwaniach badawczych zgłębiają ich edukacyjny potencjał.

Problem ten podejmuje Edyta Zierkiewicz w monografii *Prasa jako medium edukacyjne. Kulturowe reprezentacje raka piersi w czasopismach kobiecych*. Książka poświęcona jest ważnemu społecznie zagadnieniu, które dotychczas nie zostało podjęte przez polskich badaczy. Autorka analizuje i przedstawia kulturowe reprezentacje raka piersi w przekazach prasowych skierowanych do kobiet oraz społeczne reakcje na medialne ramy wykorzystywane do ukazywania tej choroby. Zarówno starannie wybrany problem, jak i warsztat metodologiczny Autorki oraz sformułowane przez nią wnioski czynią recenzowaną pozycję wyjątkową. Jest to interdyscyplinarne, oparte na bogatej

(przede wszystkim anglojęzycznej) literaturze studium dotyczące roli prasy kobiecej w konstruowaniu dyskursu raka piersi, określanego czasem mianem „kobiecej” choroby nowotworowej.

Publikacja ma rozbudowaną, logicznie uporządkowaną strukturę, na którą składają się wstęp, osiem rozdziałów, zakończenie, bibliografia, aneks oraz wykaz rysunków, tabel i wykresów. Każdy z rozdziałów rozpoczyna krótkie wprowadzenie, które stanowi przegląd omawianych w rozdziale treści, co ułatwia czytelnikowi odbiór wnikliwych rozważań Autorki oraz przyswajanie pogłębionej wiedzy.

Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do dalszych analiz, a jego celem jest nakreślenie ram teoretycznych dla problemów podejmowanych w pracy. Do rozpoznania i analizy zagadnienia reprezentacji raka piersi w prasie kobiecej i wyjaśnienia, jak mogą one wpływać na konstrukcje tożsamości człowieka zdrowego i chorego, E. Zierkiewicz wybrała teorię konstruktywizmu społecznego. Zgodnie z podejściem konstruktywistycznym rzeczywistość nie jest obiektywna, ale jest swoistym konstruktem nieustannie tworzoną i przetwarzaną przez aktorów społecznych, którzy nadają mu różne znaczenia i opisują z różnych perspektyw. W tym kontekście, jak przekonuje Autorka, nie istnieją prezentacje doświadczanego/opisywanego świata, ale jego reprezentacje. Między innymi media tworzą owe reprezentacje, kreują wizerunki świata, ludzi i problemów społecznych, kulturowych, zdrowotnych itd. Odbiorca musi się z nimi skonfrontować, przyjąć, zmodyfikować bądź odrzucić

i skonstruować własne. Autorka przedmiotem swojego zainteresowania uczyniła reprezentacje raka piersi w prasie kobiecej, uwzględniając fakt, iż każda z grup społecznych (np. lekarze, pacjentki, kobiety zdrowe z tzw. grupy ryzyka, dziennikarki) zaangażowanych w konstruowanie znaczeń tej choroby w publicznej przestrzeni inaczej ją postrzega i nadaje jej inny sens. *Media, tworząc własne wizerunki raka piersi, inkorporują style ujmowania tej choroby typowe dla przedstawicieli różnych grup społecznych, dlatego właśnie medialna kultura raka piersi wydaje się najbardziej eklektyczna. Media podsuwają swoim odbiorcom określone obrazy tej choroby, wpływając w ten sposób na ich przekonania, postawy i rodzaj podejmowanych przez nich działań – konstruują nieznaną im świat, w którym ci uczą się rozpoznawać i odnajdywać czasami zgodnie, a czasami wbrew podsuwanym drogowskazom* (s. 24).

W rozdziale drugim E. Zierkiewicz przedstawia założenia metodologiczne zrealizowanego projektu badawczego. W swoich badaniach posłużyła się analizą ramową wywodzącą się z koncepcji E. Goffmana, a zmodyfikowaną m.in. przez W. Gamsona, zwracając uwagę, iż to podejście badawcze nie było dotychczas wykorzystane przez polskich pedagogów zajmujących się edukacją medialną lub edukacyjnym potencjałem kultury popularnej. Powołując się na R. Entmana, zaznacza, że przez ramowanie rozumie *proces dobierania pewnych wątków i akcentowanie tylko niektórych aspektów przedstawianego w mediach zjawiska oraz przydawanie im znaczenia tak, aby wy-*

promować określony sposób definiowania tego zjawiska, określoną interpretację jego przyczyn, jego ocenę moralną, a czasami też sugestie co do dalszych działań w odniesieniu do niego (s. 58–59). W podjętym projekcie badawczym Autorka szczególną uwagę poświęciła tzw. ustanawianiu ram, a więc sposobom ujmowania raka piersi w prasie kobiecej oraz – w nieco mniejszym stopniu – reakcjom czytelników na skierowany do nich przekaz. Do zgłębienia problemu badawczego przejrzała 4359 numerów wybranych czasopism kobiecych, z których do gruntownej analizy celowo wyselekcjonowała 194 artykuły medyczne dotyczące raka piersi oraz 66 reportaży o historiach życia Amazonek. Wysiłek włożony przez Autorkę w celu doboru do badań próby zasługuje na szczególne uznanie, a jego konsekwencją jest holistyczny i rzetelny obraz reprezentowania raka piersi w prasie kobiecej. Drugi etap zrealizowanego projektu badawczego miał na celu zidentyfikowanie, czego uczą się czytelnicy prasy kobiecej z przekazów dotyczących raka piersi. Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie E. Zierkiewicz przeprowadziła wywiady fokusowe, w których łącznie wzięło udział 18 studentów pedagogiki. Grupa ta z pewnością nie jest reprezentatywną, na co zwraca uwagę sama Autorka, niemniej jednak uzyskane wyniki obrazują pewne możliwe reakcje czytelników na oferowany im przekaz.

Kolejne rozdziały książki zawierają wyniki przeprowadzonych badań oraz ich krytyczną interpretację konfrontowaną z literaturą przedmiotu. Rozdziały trzeci i czwarty stanowią analizę reprezentacji

raka piersi jako problemu medycznego. W rozdziale trzecim Autorka stwierdza, iż dziennikarze i eksperci publikujący na łamach prasy kobiecej nadają rakowi piersi rangę epidemii. Poprzez eksponowanie zagrożenia chorobą, czasem wręcz wzbudzanie paniki wśród czytelniczek, uzasadniają obecność tak „poważnej” problematyki w medium rozrywkowym, a jednocześnie kreują wizerunek prasy kobiecej jako rzeczniczki spraw zdrowia kobiet. E. Zierkiewicz demaskuje i charakteryzuje dominujące zabiegi stosowane przez dziennikarki, mające wzbudzić odpowiednie emocje i działania czytelniczek. Biomedyczne podejście do raka piersi sprawia, iż w prasie najczęściej podejmowane są następujące tematy związane z chorobą: testy genetyczne i leczenie zapobiegawcze, samobadanie/mammografia, czynniki ryzyka zachorowania, specjalistyczne leczenie, rekonstrukcja piersi. Autorka szczegółowo omawia ramy medialne wykorzystywane do przedstawienia wymienionych wątków. Jednocześnie odnotowuje, jakie tematy są pomijane milczeniem i odsłania pewne nieścisłości w publikowanych tekstach (np. prasa kobieca powszechnie przekonuje czytelniczki, że dzięki poddaniu się badaniom diagnostycznym uchronią się przed chorobą, a nie – co jest bardziej adekwatne – przed ewentualnym zaawansowanym, bardziej okaleczającym leczeniem).

Swoistą kontynuacją czy też dopełnieniem tych rozważań jest charakterystyka „społecznych światów raka piersi” (tj. lekarzy i ich potencjalnych pacjentek) przedstawiona w rozdziale czwartym. Analiza materiału empirycznego prowa-

dzi Autorkę do postawienia wniosku, iż wizerunki lekarzy w prasie kobiecej są wysoce idealizowane. Lekarz przedstawiany jest jako kompetentny ekspert, niepodważalny autorytet, wykazujący troskę o zdrowie i samopoczucie swojej pacjentki. Wyidealizowana sylwetka lekarza pojawia się przede wszystkim w czasopiśmie z tzw. wyższej półki i pismach poradnikowych. Natomiast w tradycyjnych tygodnikach obecne są także wizerunki lekarzy popełniających błędy. W pismach tych redakcje zdają się stać nie po stronie przedstawicieli środowiska medycznego, ale swoich czytelników – kobiet zwykle niezamożnych, niewykształconych, doświadczających nierówności zdrowotnych. Społeczne światy raka piersi są konstytuowane także przez kobiety, których wizerunki również kreuje prasa kobieca. E. Zierkiewicz wymienia cztery grupy „bohatek przekazów zdrowotnych w prasie kobiecej” (s. 171): 1) zdrowe, zwykłe kobiety; 2) zwykłe Amazonki; 3) kobiety sławne zaangażowane w kampanie zdrowotne (tzw. rzeczniczki choroby); 4) sławne Amazonki opowiadające publicznie o swojej chorobie („gwiazdy raka piersi”). W recenzowanej książce zawarta jest szczegółowa charakterystyka wizerunków dwóch pierwszych grup kobiet, niemniej jednak Autorka analizuje również, w jaki sposób ramowana jest choroba poprzez wykorzystanie nazwiska popularnej osoby. dopełnieniem tej części jest analiza fotografii – środka używanego do ramowania przedstawianych zagadnień. Jak zauważa Autorka, w prasie kobiecej dość powszechnie zwraca się uwagę na obecność

choroby przy jednoczesnej nieobecności jej wizualnej reprezentacji (np. artykułom poświęconym mastektomii towarzyszą fotografie kobiet mających dwie zdrowe piersi).

Rozdziały piąty i szósty recenzowanej książki są poświęcone analizie reprezentacji raka piersi jako indywidualnego doświadczenia opisywanego w reportażach przedstawiających historie życia i zmagania się z chorobą zarówno kobiet wcześniej anonimowych, jak i powszechnie rozpoznawanych celebrytek. Swoje rozważania Autorka rozpoczyna od wyjaśnienia, czym są patografie, jakie są przyczyny intensywnego rozwoju zjawiska patograficznego na rynku wydawniczym oraz jaka jest różnica pomiędzy prasowymi a książkowymi narracjami choroby. Następnie, odwołując się do koncepcji kanadyjskiego badacza A. Franka, koncentruje się na przedstawieniu dominujących środków ramowania wykorzystywanych w prasie kobiecej *do ukazania raka piersi niejako z perspektywy chorującej kobiety* (s. 234). Z analizy materiału empirycznego wynika, iż przedstawianie w prasie Amazonek (jako bohaterek konfrontujących się z chorobą) i ich przeżyć pełni przede wszystkim funkcję dydaktyczną, ponieważ czytelniczki dowiadują się, w jaki sposób zachować się w sytuacji diagnozy raka piersi, jak rozmawiać z lekarzem, jak i komu mówić o chorobie, jak budować relacje z bliskimi w nowych okolicznościach itd. Reportaże – jak konkluduje Autorka – są uzupełnieniem artykułów medycznych. Ich fabuła i zastosowane środki retoryczne są tak dobrane, aby podkre-

ślić, iż rak piersi jest przede wszystkim problemem zdrowotnym, któremu jedynie medycyna i kompetentny lekarz są w stanie zaradzić.

Rozdział siódmy stanowi syntezę zidentyfikowanych ram, w których lokowana jest problematyka raka piersi w obu analizowanych przez Autorkę przekazach prasowych: artykułach medycznych i reportażach. Choć – jak wynika z analizy materiału empirycznego – oba przekazy w nieco odmienny sposób ramują raka piersi, to jednak zdaniem E. Zierkiewicz owe różnice nie są zbyt duże. *Okazuje się bowiem, że odmiennie definicje problemu wcale nie prowadzą do zupełnie innych rozwiązań (...) Wynika to z natury prasowych patografii – tu doświadczenie raka piersi nie jest narratywizowane przez chorą, ale przez dziennikarkę, która tak dobiera środki retoryczne, by ukazać chorobę zgodnie z założeniami swojego pisma i wartościami biomedycyny (a przynajmniej nie na przekór nim)* (s. 332). Autorka w doskonały sposób systematyzuje opracowane „pakunki ram” (czyli elementy składowego danego sposobu ujęcia zagadnienia opisywanej choroby), przedstawiając je w formie przejrzystych i porządkujących bogaty materiał tabel.

Ostatni rozdział recenzowanej książki obrazuje, w jaki sposób przekazy prasowe dotyczące raka piersi mogą być odbierane i interpretowane przez czytelników. Swoje spostrzeżenia w tym zakresie E. Zierkiewicz opiera o materiał badawczy, który zgromadziła przeprowadzając wywiady fokusowe wśród 18 studentów pedagogiki. Ku zaskoczeniu samej Autorki tylko nieliczni studenci wykazali się

krytycznym i refleksyjnym podejściem w odbiorze tego, co jest im oferowane przez media. Pomimo posiadanej wiedzy na temat choroby oraz funkcjonowania mediów publicznych, w większości lokowali raka piersi w podobnych ramach, które używane są w prasie kobiecej. Przeprowadzone przez Autorkę wywiady fokusowe prowokują pytanie, jak inne grupy społeczne (np. Amazonki, kobiety z tzw. grupy ryzyka, bliscy chorych) odczytałyby teksty prasowe poruszające problem raka piersi. Jest to z pewnością nowe pole badawcze.

Podsumowując, książka E. Zierkiewicz jest wartościowym i oryginalnym studium dotyczącym fenomenu prasy kobiecej, która choć z założenia jest medium dostarczającym rozrywkę, to jednocześnie odgrywa istotną rolę w edukowaniu swoich czytelniczek m.in. w obszarze zdrowia. Podjęte przez Autorkę badania dają wgląd w sposoby przedstawiania raka piersi i doświadczeń kobiet nim dotkniętych przez dziennikarki i ekspertów publikujących na łamach czasopism kobiecych. Zrealizowany projekt badawczy potwierdza, iż media publiczne dysponują potężną siłą w wywieraniu wpływu na sposób interpretowania świata i problemów społecznych przez swoich odbiorców. Krytyczne spojrzenie Autorki na wykorzystywane ramy medialne do (re)prezentowania pewnych zagadnień (czego egzemplifikacją jest ramowanie raka piersi) zachęca z kolei do refleksyjnego korzystania z przekazów medialnych.

Książkę E. Zierkiewicz można określić jako dzieło imponujące, nieszablono-we, przekraczające dotychczasowe ramy

myślenia o zarówno o raku piersi, jak i sposobach reprezentowania go w prasie kobiecej. Rekomenduję tę publikację zarówno reprezentantom nauk społecz-

nych, humanistycznych, jak i medycznych oraz dziennikarzom i praktykom wspierającym kobiety dotknięte rakiem piersi.